

VETERANEN

AV ÅR 1918

1/171

Februari

2024

H.M.S. "Firefly" destroying the magazines at Brandön , Gulf of Bothnia.

*This plate is respectfully dedicated to Capt. H.C Otter, the officers and crews
of the ships by their obedient servant*

H G Cramer

Royal Artist Surveyor

Anmälan om

ADRESSFÖRÄNDRINGAR NYA
PRENUMERATIONER AVLIDNA
PERSONER m.m. bör göras till
Gunvor Pått
Kyrkoespl. 29 B 39
65100 Vasa
Tfn 050 36 88 546, gunvor.patt@gmail.com

Medlemmar i Frihetskrigets
Södra Traditionsförening bör kontakta
medlemssekreterare Christian Cavonius,
ccavonius@gmail.com, 050 4678502

Bidrag till Veteranen:
artiklar, notiser, bilder, annonser
mottas med tacksamhet.
Insänd materialet i god tid!
vikings.aberg@netikka.fi

Veteranen av år 1918

Utgivare Frihetskrigets Traditionsförening i Kust-Österbotten r.f.

Utkommer med 2 nummer per år, vår och höst.

Ansvarig utgivare: Gustav Geust, Almavägen 19, 65610 Korsholm, g.geust@netikka.fi,
Chefredaktör: Gunvor Pått, Kyrkoespl. 29 B 39, 65100 Vasa, tel. 050 3688546. gunvor.patt@gmail.com,
Redaktionsråd: Viking Åberg, Lilian von Bell (Vanda)

Styrelsen för Frihetskrigets Traditionsförening i Kust-Österbotten r.f.

Styrelse: Ordförande, Gunvor Pått, Vasa. Viceordförande, Håkan Wörlund, Vasa, Gustav Geust, Korsholm,
Dorrit Högbäck, Vasa, Tuula Harjunpää, Vasa, Joakim Rönnqvist, Malax, Rea Sten, Vasa, Gustaf Sten, Vasa,
Alf Burman, Korsholm, Jouni Lilja, Vasa. Sekreterare: Tuula Harjunpää, Kråkfjärdsg. 35 B 15, 65200 Vasa,
t.harjunpaa@netikka.fi Skattmästare: Viking Åberg, Vasa.

Styrelsen för Frihetskrigets Södra Traditionsförening r.f. Styrelsen 2024

Ordförande Carl-Johan Hindsberg, Helsingfors; Viceordförande Magnus Westerholm, Ingå.
Styrelsemedlemmar: Ulla-Rita Blomqvist, Grankulla; Christian Cavonius, Ekenäs; Ola Lindholm, Åbo; Fred
Packalén, Helsingfors; Berndt-Gustaf Schauman, Lovisa; Henrik Sundbäck, Borgå; Erkki Tuormaa, Lovisa;
Mimi Wiik, Helsingfors.

Kontaktpersoner utanför styrelsen: Kaj Alakoski, Kyrkslätt; Anders von Bell, Vanda; Carl-Johan Grönberg,
Sjundeå; Kurt Stoor, Karis och Patrik Westerback, Helsingfors.

Veteranen av år 1918 utdelas som medlemsförmån till Frihetskrigets Södra Traditionsförenings alla medlemmar
sedan 2013.

Traditionsföreningens hemsida : www.frihetskriget.fi

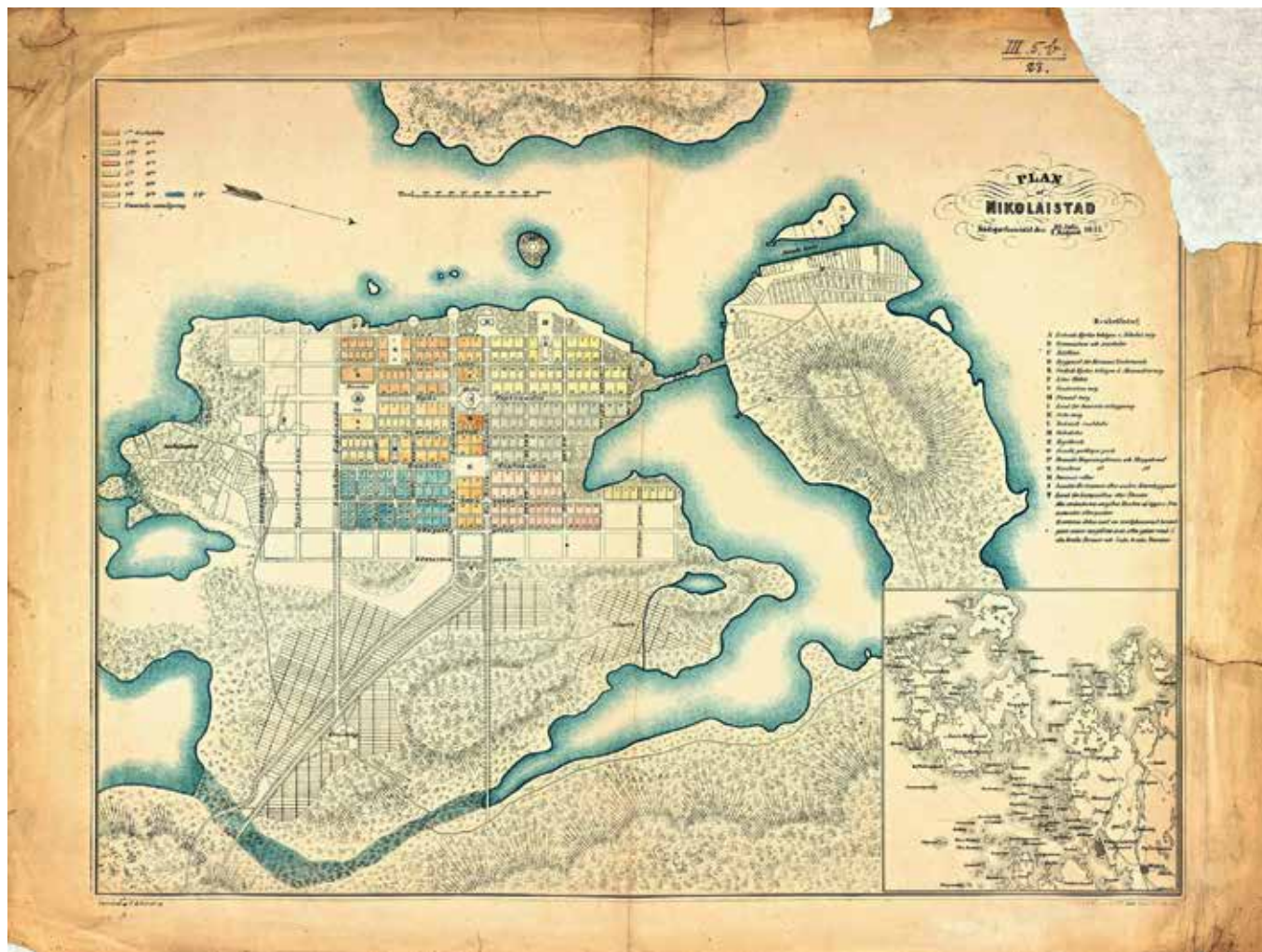
Styrelsen för Frihetskrigets Traditionsförbund

Ordförande Jouni Koskela, Tammerfors, Viceordförande, Nina Schleifer, Helsingfors. Esko Hakulinen,
Seinäjäki, Matti Mikkonen, Valkeala, Tapio Laine, Björneborg, Timo Mäki, Åbo, Veli Suvanto, Lappo,
Carl-Johan Hindsberg, Helsingfors. Verksamhetsledare: Sami Rantanen, Petri Anttila.
Hedersordförande: Timo Siukosaari

Frihetskrigarnas Vårdstiftelse, Skolgatan 16 A, 33200 Tammerfors, tel. 045 634 5025, vape@perinneliitto.fi.

Styrelse: Ordförande direktör Timo Tulosmaa, Tammerfors, viceordförande riksdagsman Harri Jaskari,
Tammerfors. församlingrådet Mikko Laukkonen, Kankaanpää, Matti Soini, Helsingfors, Veli Suvanto, Lapua.

Ombrytning och tryck: KTMP Group Ab, Korsholm 2024

Den tidigare hamnen i Brändö och Smulterön uppe till höger var målet för engelsmännens anfall sådant som det var under tiden för Krimkriget. Kartan är daterad 1855.

Källa: <https://vanhatkartat.fi/>

Den första krigssommaren gjorde engelsmännen härjnings-tåg också till kuststäderna i Österbotten. Avsikten var att undersöka om det fanns ryska fartyg och krigsmateriel i hamnstäderna. I slutet av maj brändes i Brahestad beckbruket, tjärupplaget och skeppsvarvet. Två dagar senare förstördes i Uleåborg 13 fartyg, brädgårdarna, hammagasinen med sitt innehåll samt arbetarnas bostäder.

Gamlakarleby var följande i fara, men avvikande från de andra, beslöt staden att strida. Inför hotet av krig hade man för att försvara den österbott-niska kusten grundat genralma-

yor Alexander Jacob von Wendts försvarsavdelning för Bottniska viken, till vilken hörde två finska och två ryska bataljoner, en kosacksotnje (skvadron) och 2 fältartilleribatterier. Avdelningens stab låg i Vasa. General von Wendt ombads att skynda till hjälp och under kommerserådet Anders Donners ledning byggde ett hundratal män upp försvarsställningarna på Halkokari udde. Den militäravdelning, som leddes av von Wendt, kom fram i tid och grupperade sig i ställningarna i Halkokari tillsammans med stadsborna. På kvällen den 7 juli närmade sig en engelsk barkass bestyckad med 9 kanoner. Det organise-

rade försvaret tycktes ha varit en överraskning för engelsmännen och den ca 45 minuters sammandrabbningen slutade i nederlag för dem.

Två fartyg av nio förstördes och besättningen från det ena fångslades.

Vasa besparades det första krigsåret från engelsmännens förstörelse. Man har förmodat att orsaken var de svårframkomliga farlederna som ledde till hamnarna samt kännedomen om att staden förstörts i en brand två år tidigare. Man hade också försökt beväpna staden något. I den farled som ledde till Gamla hamnen hade byggts ett hinder

av pålar, i vilket fanns endast en liten öppning. Till Bockholmen, Gräsholmen i Sunnanvik hade ryssarna byggt upp ett batteri. Kvarlevorna av det går också nuförtiden att se på Batteriudden i Sunnanvik.

Vasa i tur i augusti 1855

Engelsmännen fortsatte på sommaren 1855 sina härjningar och nu kom också turen till Vasa. Den 3 augusti kastade korvetten "Firelly" ankar på Kråkfjärden framför Brändö hamn. Från fartyget landsattes med kanonbarkasser en avdelning, som började granska hamnen. Det militära värdet av granskningen var värdelöst. Kommerseråd C.G. Wolffs villa som låg i närheten av hamnen brändes ned, ty engelsmännen hade fått höra, att där hade inkvarterats ryska soldater.

Under den tid som hamnen inspekterades kapade korvetten Wolffs fartyg "Fides" samt brände upp det helt nybyggda fartyget. Dessutom tog engelsmännen i besittning Grönbergs "Preciosa" och ett par briggar. Engelsmännen beslöt också att komplettera sitt tjärlager och den tidigare kapade skonaren "Necken" bogserades till hamnen. Lastningen blev likväl på hälft, ty en rysk avdelning som sänts till platsen närmade sig hamnen. Korvetten drog sig tillbaka utom räckhåll för kanonerna och ankrade nära Fjällskär.

Det egentliga anfallet mot Brändö hamn skedde den 8 augusti med två kanonbarkasser. Den ena besköt Smulterön både med kanoner och brandrakter och satte eld på några byggnader. Den andra placerade sig

mellan Sandön och fastlandet, varifrån den besköt både Smulterön och Brändö. Avsikten var uppenbarligen att hindra släckningen av de eldsvådor man åstadkommit. Då eldgivningen börjat sändes de två kompanierna från Vasa bataljon till stranden. Enheterna grupperade sig i Brändö hamn samt på stranden mitt emot Sandön och skarpskyttarna lyckades med sin gevärseld fördriva barkasserna längre bort. I striden utmärkte sig speciellt underofficeren Eliel Malmberg. Tillsammans med ett par tiotal män klättrade han i Brändö upp på packhusets tak, varifrån man effektivt kunde beskjuta fienden.

Landshövdingen hade redan då eldgivningen börjat uppmanat Vasa avdelning att snabbt sända förstärkning till staden. Från Gamlakarleby kom i ilmarsch ett ryskt tungt halvbatteeri under ledning av sin kapten, vilken var svag för starka drycker. Vasaborna undfägnade artilleristerna som kommit till hjälp, utom den berusade kaptenen, vilken på landshövdingens befallning lämnades utan. Man höll också kaptenen på avstånd då man började skjuta med kanonerna. I avsaknad av yrkeskunnig ledning fick man likväl inte något resultat med skotten, varför man måste kalla den berusade kaptenen till kanonerna. Han lät också genast skjuta en fullträff.

Följande dag, den 9 augusti, begav sig korvetten till havs och släpade med sig de två kapade fartygen. Själva hamnen hade lidit endast små skador och också de övriga skadorna var små. En rysk soldat stupade och en 18-årig signalist som tjänade i 2 kompaniet, Petter Lindqvist, sårades svårt och avled redan

samma kväll. Begravningen var följande dag på Kapellbacken, och under den tiden var staden närmast tom. Invånarna följde med jordfästningen, som skedde med militäriska hedersbetygelser. Stadsborna förhöll sig i allmänhet också mycket intresserat till striderna. De färdades till Klemetsöåsen, nuvarande Vasa centrum, för att följa med strids-skådespelet på ett avstånd av 1–2 kilometer.

Strider och förstörelse skedde under det andra krigsåret också annorstädes på den finska kusten. Utanför Kotka förstördes befästningsstaden Svensksund. Härifrån förflyttade sig engelsmännen till Helsingfors utanför Sveaborg, vilken utsattes för bombardemang. Under 9–11 augusti 1855 förde befästningen, som kallats Nordens Gibraltar, sin första och sista strid för Rysslands kejsare. - Sverige som i början av århundradet förlorat Finland till Ryssland, var neutralt i detta krig.

Den nya lilla huvudstadens invånare samlades för att förundra sig över att den egna tidens världskrig uppenbarade sig på de närliggande skären. Bombningen av Sveaborg räckte tre dygn och befästningen led kända skador. Ungefär 260 av de försvarande soldaterna stupade eller sårades. Den fruktade landstigningen uteblev dock, och Helsingfors led inte heller just några skador.

Nystad vid Bottniska viken blev föremål för betydande skadegörelse. Också Gamlakarleby ofredades under det andra krigsåret, den 3 september. Man hade emellertid nu kunnat rusta sig till försvar och fiendens anfall

blev utan resultat. I november försökte två engelska hjulångare tränga in i Jakobstads hamn. Vädret var dåligt och båtarna körde på grund. Hela händelsen begränsades till att försvararna och stadsborna genom regnet och dimman såg eldlågor på havet. Möjligen brände engelsmännen ett träfartyg som de kapat.

Krigets följder för Finland.

Då Krimkriget började var Finlands försvar rätt bristfälligt ordnat. Under det första krigsåret mötte fienden ett ordentligt motstånd egentligen endast i Gam-lakarleby. Också där innehade

de civila huvudrollen för organisationen av försvaret. Under hotet av krig 1854 vaknade likväl redan tanken att grunda fler finska trupper för att försvara landet. I ett kejsarligt manifest av den 23 juni befalldes att på basen av den ännu i kraft varande lagen från svenska tiden skulle grundas två skarpskyttebataljoner delade på två rotar, den ena i Vasa och Uleåborgs län, den andra i Åbo och Björneborgs län. På hösten 1854 ansågs dessa otillräckliga och man beslöt att grunda ytterligare fyra bataljoner: i Uleåborgs, Kuopio, S:t Michels och Tavastlands län. Följande år grundade man ännu tre nya bataljoner, så att vart och

ett län hade sitt egen bataljon i slutet av år 1855. En följd av kriget var att roteindelningssystemet återinfördes och vår nationella krigsmakt förstärktes avsevärt.

Krimkrigets egentliga krigsoperationer upphörde då Sevastopols fästning kapitulerade i september 1855. Freden slöts i Paris i mars 1856. Anmärkningsvärt i fredsavtalet var ur Finlands synpunkt att Åland, som under kriget förlorat Bomarsunds fästning, utlystes i avtalet som ett område utan befästningar, vilket det är ännu i dag.

Ilkka Virtanen

Hamnen i Brändö sedd från norr. Bild: C.L. Carstens, A. Isosalon arkisto

Skribenten är professor emeritus vid Vasa universitet och chef vid Vasa krigsveteranmuseum. Till intressena hör frivilligt försvarsarbete. Virtanens arbetsplats, Vasa universitet är belägen på den plats som var centrum för händelserna i Vasa under Krimkriget för ungefär 170 år sedan.

Artikeln baserar sig huvudsakligen på händelserna i Vasa, på Stig Raudasmaas historiska verk om Vasa garnison – Vaasa – vapautemme vaalija, (Vaasa Oy, 1991).

För tro, hem och fosterland – familjen på Talosela

Talosela gård.

1900-talets första hälft fick sin dystra prägel av krig: Frihets-, Vinter-, Fortsättnings- och Lapplandskrigen. Man kan läsa om familjer där alla söner var vid fronten och alla döttrar verkade som lottor i olika uppgifter.

Bildandet av skyddskårerna framtvingades av de odisciplinerade ryska trupper, vilka var stationerade runtom i byarna. Under senare delen av år 1917 gick över bygderna en våg av stölder, trakasserier, misshandel och till och med mord. År 1914 fick Johannes Yli-Suomu på Talosela höra av sin far Jaakko, att nu var det krig. Följande år blev situationen allt värre och år 1917 grundades Ilmajoki skyddskår, dit också Johannes anslöt sig. Han drog ut i Frihetskriget. Hemma fanns hus-

tru Lempi och dottern Aino, 1/2 år. Den då 25-åriga Johannes trodde, att han skulle möta ”den östra grannens” soldater, men till hans häpnad var det också kamrater från den egna byn. Av Frihetskriget hade det också blivit ett brödrakrig.

Johannes Yli-Suomu tjänstgjorde som gevärsmän och deltog i striderna i Trammerfors. ”Då det kom order, började vi springa mot forsen vid Näsilinna med jägarofficerarna i täten. Då jag kommit framför Näsilinna, såg jag hur man sköt mot de rödas pansartåg med kanon.” Efter kriget anförtroddes Johannes underhållsarbeten. Han hörde till de få som gjort noggranna anteckningar, också klockslag, om sin tid i kriget. ”Anteckningarna, 93 handskrivna pappers-

Johannes (Juho) Yli-Suomu

lappar, låg länge gömda i kyrkomuséets källare i Ilmajoki,” berättar sonen Jaakko. Texterna kom inte med i en bok om Frihetskriget i Ilmajoki. De ansågs ”för realistiska” (!).

Efter kriget kvarstod skyddskårerna, från och med år 1927 som en del av krigsmakten. Då var nästan 1/3 av medlemmarna arbetare. Vid samma tid publicerades ett riksomfattande program för pojkarbetet. År 1929 var skyddskårspojkarna redan ca 20000. Skidning, terränglöpning, simning, gymnastik var viktiga. Pojkarna fick bekanta sig med miniatyrgevär och de äldre kunde få skjuta. Döttrarna på Talosela Aino, Auli och Anna deltog i lottarbetet redan på 30-talet, då hotet från öster började bli uppenbart.

Så kom skotten i Mainila och Sovjetunionens massiva luftangrepp den 30.11.1939. I Koskenkorva, kunde Västilä skola med nära omgivning genast åtaga

sig utbildning av soldater och stödtrupper i hela sin utsträckning under ledning av förmän: Marsch, skjutövningar, vård av vapen. Den äldsta dottern Aino verkade tillsammans med sin kusin Helvi vid Västilä skolcentrum. Som en följd av detta fick 7-åriga lillebror Jaakko förmåner. På ”pannkaksdagarna” kunde någon av förmännen vinka åt honom att komma in. Eftersom skolan var stängd kunde Jaakko sköta små ärenden, föra meddelanden. Han var ju redan skyddskårspojke. Hans bror Esko, 12 år, utförde sina vakturer i luftbevakningstornet i Koskenkorva centrum och sin del av bevakningen av broarna över Kyro älv.

Husbonden på Talosela, frihetskrigaren, skötte byrån för befolkningsskyddet, folkförsörjningen, kontakterna till de lokala sambands- och alarmfunktionerna. Sålunda visste man när fiendens plan var på väg, vilken riktning de hade och den sannolika plat-

sen för bombardemanget. Fiendens flygfält låg i Paldiski (Estland) och Karhumäki (Öst-Karelen). Johannes Yli-Suomu meddelade per telefon till de olika övervakningspunkterna, också till hemmet, att nu närmade sig fiendliga plan. De plan som startat från Karelen på väg mot Vasa flög över Ilmajoki. Då flygplanen var nära beordrade Johannes alarm från sirenen som fanns på Andelsmejeriets tak (ett ihållande ylande som gick i vågor). Då planen avlägsnat sig hördes Faran över-alarmet (larm avbrutet av pauser).

I Koskenkorva på strandbranten av Kyro älv fanns ett befolkningsskydd, där man samlades vid luftangrepp. Broarna över älven antogs vara ett eftertraktat mål för bombplanen och stod därför under ständig bevakning. Närheten till Seinäjoki var kännbar.

”En gång var jag och skidade på stranden av Kyro älv, då det hördes ett kraftigt dån och fönstren i vårt hus skallrade”, minns Jaakko. ”Jag hörde sedan att bomberna hade träffat dörren till bombskyddet, varvid en person omkommit.” Bombningen av Ylistaro var och är fortfarande en gåta, ty bomberna föll i ett skogs- och kärrområde nordost om Komiakirkko, vilken syntes bra från luften. Det är troligt att man hade beordrat en bombning av ammunitions- och vapendepån i Ilmajoki.

Efter kriget byggde man flitigt både åt de evakuerade och frontmännen. Befästningsarbeten utfördes, bl a Mannerheim- och Salpalinjerna. System Auli deltog som lotta vid befästningsarbetena. Jaakko minns

Ylistaro kyrka. Bild: Jukka Kuusisto

inte var och dessutom gick breven genom censuren, mottagaren fick inte veta var avsändaren befann sig.

I Koskenkorva fortsatte lott- och flicklottaverksamheten. Det fanns t ex ett lottakafé nära älvsstranden, som alla tre systrar Yli-Suomu hann sköta. Också skyddskårspojkarnas verksamhet fortsatte. Nu var namnet soldatgossar. På sommaren 1941 gick det rykten igen. Jaakko berättar: ”Jag var på hemgården då polisen Frans Huikku stannade cykeln vid postlådan och befalld mig att föra ett kort till Tauno Koivuniemi. Det var mobiliseringsordern. Samtidigt kom till oss på Talosela en skriftlig order att överlämna en häst till försvarsmakten, till samma bat-

teri som Tauno. Rusko blev på slagfältet. Under ett alarm sökte hästen skydd under ett träd. En granat träffade trädets topp och en granatskärva genomborrade hästens rygg. Tauno sade, att det för honom hade varit en av krigets hårdaste stunder.”

I Fortsättningskriget fortsatte familjen på Talosela att sköta sina uppgifter. Nu var Jaakko verksam, liksom många andra soldatgossar, med att samla metallskrot och vara stafett. Brodern Esko satt i tornet och spanade efter flygplan. De tre lottflickorna var i ständig verksamhet, bland annat vid lottakaféet. Frihetskrigaren Johannes Yli-Suomu återgick till sina ansvarsfulla uppgifter, befolkningskyddet. Han arbetade mer eller

mindre ihjäl sig, minns sonen. Johannes Yli-Suomu avled år 1945.

Krigen medförde evakueringar. Sedan Sovjet 30.11.-39 anfallit Finland måste 10% av befolkningen lämna sitt hem och sin hembygd och fly till en annan del av landet med boskap och det lösöre de i all hast fick med sig. Trots den våldsamma inledningen av kriget förmådde man utföra evakueringen planligt. ”Till oss på Talosela kom en rätt stor grupp evakuerade, familjerna Javanainen och Pusa, vilka sammanlagt var 10 personer,” berättar Jaakko Yli-Suomu. ”Hos oss var vi också 10, så sammanlagt var nu 20 personer i huset.”

Bra lämpade sig det österbott-niska huset med två ingångar, kök i vardera delen och värmande ugnar. De vuxna, män och kvinnor, samt barnen som nu inte hade någon skolgång, deltog i gårdens arbeten. Men evakueringen hade varit en stor påfrestning för de förflyttade. Som en följd avled den ena av Javanainens tvillingar, några månader gammal. Familjen Pusas ”vaari” Juho lade inte märke till plan-korsningen vid Rahkola, då han kom med cykel utan ett godståg kastade honom och cykeln till marken. Hans grav finns på Ilmajoki kyrkogård.

Dialektord lärde vi oss ömsesidigt. Det var roligt att med Javanainens pojke lära sig varandras dialekt. De första ord jag lärde mig var läävä (fähus) och kuuri (kur). Karelska piroger och verkligt surt bröd var också nytt för oss. Andra ”gåvor” var kack-erlackorna, som vi jagade med stor framgång. De försvann ganska snart från knutarna.

Fortsättningskrigets familj Korhonen kom från Kurkijoki, Elisenvaara. Familjen bestod av föräldrar, två pojkar och faderns rörelsehindrade bror. Denne blev god vän med min bror Pertti, som också var rörelsehindrad. Sommaren -44 rapporterades om hårda strider. Jag hade just kommit hem från ett soldatgosseläger i Kalaisjärvi, då det kom meddelande att Viborg fallit. Samtidigt började det talas om att nu kommer fienden, och nu ockuperar de landet. Men när och från vilket håll? Hela Finland? På hemmafronten i Ilmajoki, i Västilä soldatgosseavdelning började man planera. Man borde skaffa italienska gevär och dela ut dem åt de äldre pojkarna. Så långt

kom man aldrig. Det blev fred och med den hårda fredsvillkor.

Västilä-pojkarna samlades en sista gång. Det var ett riktigt dystert tillfälle. Vi underrättades om, att hädanefter skulle vi inte mera samlas. Så var det bestämt i fredsvillkoren och för vår egen skull skulle vi förstöra alla papper och all utrustning, eftersom dessa kunde användas mot oss i något skede. Dessutom varnades vi att tala om saken.”

Efter det kom den stora tystnaden. Förutom gemenskapen, lägren, tävlingarna.. och känslan att göra något för fosterlandet, försvann allt. För en ung människa, soldatgosse eller flicklotta, var det svårt att inse, att det man arbetat för nu skulle tigas ihjäl, glömmas. Soldatgossarna hade tagit på sig ”vuxna mäns stövlar”. De som var vid fronten fick mången gång se och uppleva sådant som en ung människa inte borde göra.

Jaakko Yli-Suomu

Det officiella Finland teg om skyddsskärister, lottor, soldatgossar och flicklottor i många år. På 1990-talet började man bilda traditionsföreningar/gillen och samla ihop det material och de minnesanteckningar, som undgått förstörelsen.

GP
Jaakko Yli-Suomu

HOGLAND

Skyddskåristernas räddningsplanka under vårvintern 1918

Nyheten om den ryska revolutionen och oroligheterna på fastlandet nådde naturligtvis också utöarna i östra Finska viken, dvs. Hogland, Tyterskär, Lövskär och Seitskär. På Hogland – liksom på de andra öarna – fortsatte allting i det stora hela som förut. Det fanns ingen industri, inga torpare och inga stora skillnader i inkomster eller social status. Följaktligen fanns ingen orsak att strejka eller ”göra revolution”. Hoglänningarna satt bokstavligen i samma båt.

Hamnviken i Suurkylä.

När det politiska läget på fastlandet förvärrades under sommaren grundades ordningsgarderna i de båda byarna på Hogland, Suurkylä i norr och Kii-skinkylä 5 kilometer söderut. Gardena eller brandkåreerna,

som man kallade dem, var inte avsedda att driva de vitas eller de rödas sak, utan betraktades som hemvärnstrupper vars enda uppgift var att upprätthålla samhällsfreden på ön och skydda hem och härd. Det fanns ingen

motkraft som gardena kunde tänkas bekämpa. Under hösten 1917, när läget förvärrades på fastlandet, slutade ordningsgardena att betrakta sig som brandkårer och började öppet uppträda som skyddskårer.

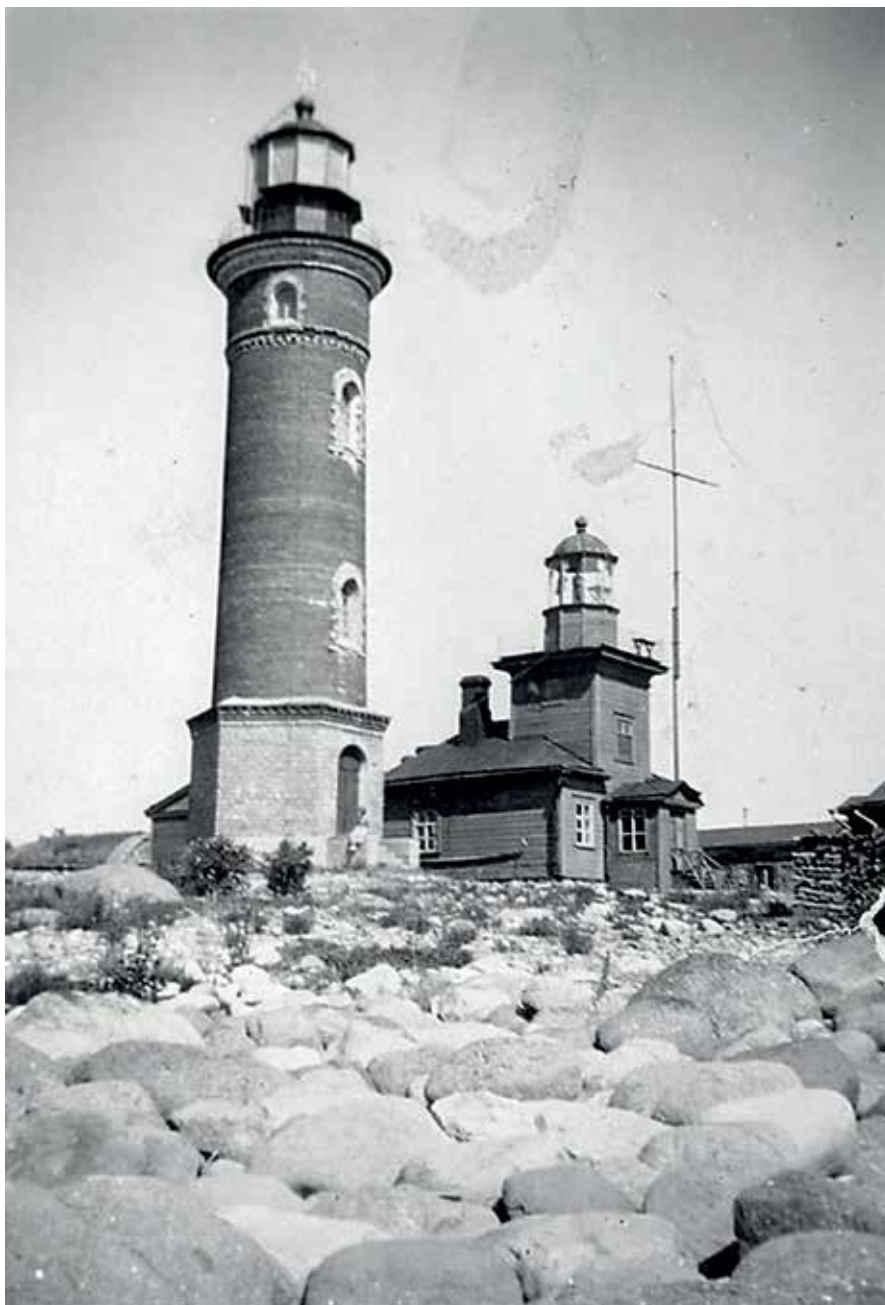

Suurkylä.

Tanken på att ta sig över till Estland hade varit aktuell i några veckor i februari, men då man inte visste om bolsjevikerna ännu hade makten i Reval, hade planerna skrinlagts. När man i början av mars av tyska flygare fick veta att Reval var i tyskarnas händer och att isen söder om Hogland låg fast, började man söka sig söderut. Det stora flertalet tog vägen via Orrergrund, Hogland och Tyterskär och vidare till Port Kunda, medan mindre grupper tog kurs direkt på Estland.

I december isolerade menföret Hogland från omvärlden och man hade bara onda aningar om att läget på fastlandet närmade sig krigstillstånd. Först den 19:e februari hämtade den ryska isbrytaren Jermak tidningar från Kotka så att man fick veta att krig brutit ut mellan den vita och röda sidan. Några dagar senare uppstod vid ett allmänt möte en splittring bland hoglänningarna. En del ville stöda det röda folkskommisariatet av rädsla för att man annars blir utan rysk spannmål, medan andra höll på neutraliteten eller ställde sig på skyddskårernas sida. Krig ville man inte ha så motsättningarna klingade snart av. Man betraktade kriget som en inre angelägenhet på fastlandet som man inte hade någonting att skaffa med.

Trots osäkerheten och tveksamheten när man fick veta om kriget kom Hogland att spela en viktig roll som räddningsplanka för de skyddskårister som tvingats ut i skärgården när de röda tagit makten i östra Nyland.

Fyren på Lounatrivi.

Skyddskåristerna i Lovisa och kringliggande socknar drog sig också söderut mot skärgården, huvudsakligen till Våtskär och vidare till Orrengrund. En del sökte sig till gömställen i sina hemtrakter och några få lyckades ta sig genom frontlinjen till den vita sidan i norr.

De första som tog sig till Hogland för att rekognoscera var skyddskåristerna Toivo J. Ketonen, Michael Frejborg och Armas Väänänen. På Orrengrund avrådde fyrvaktarna dem å det bestämdaste från att fortsätta till Hogland. Ön är alldeles röd, påstod de.

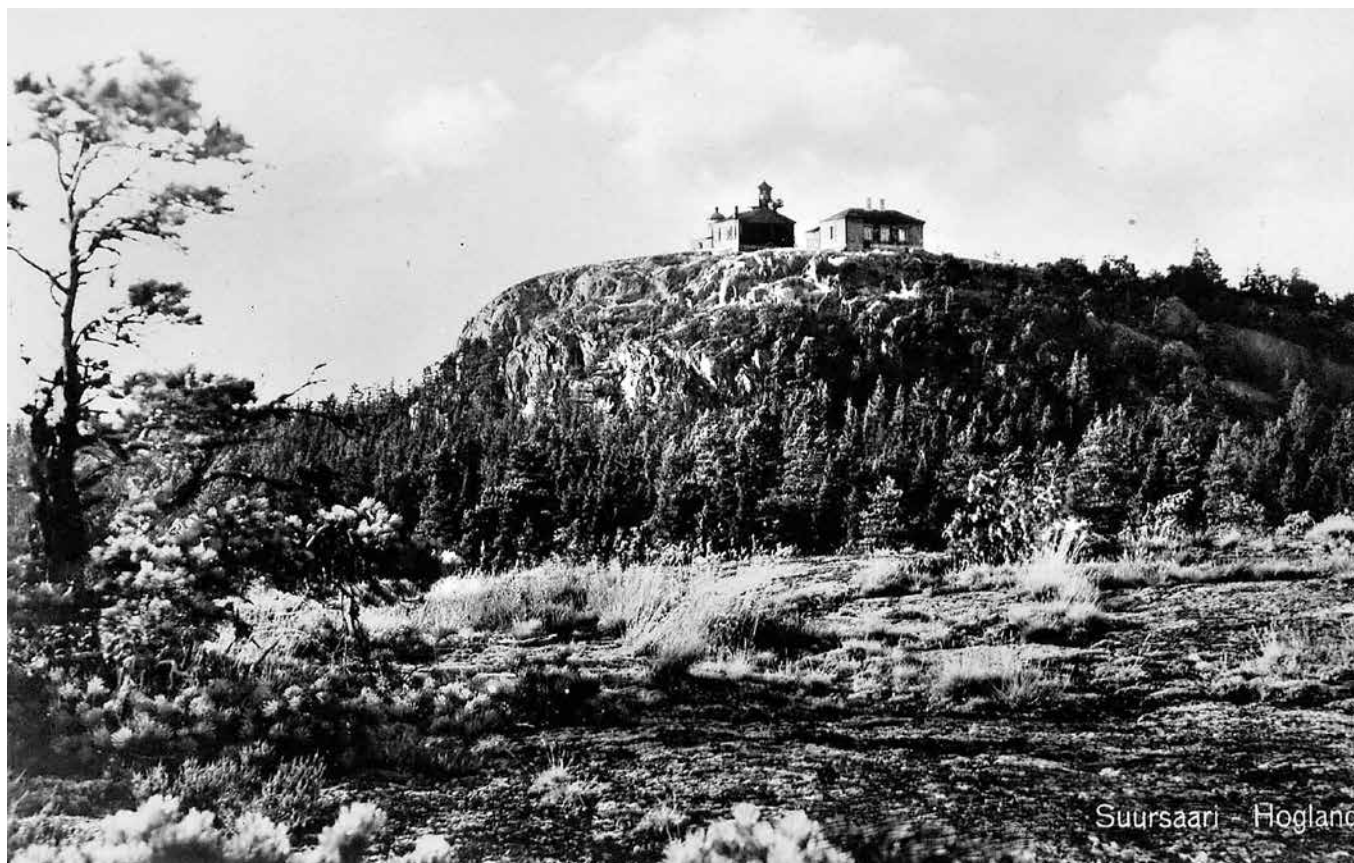
I det här sammanhanget är det skäl att notera att Hogland och de andra utöarna hört till det ryska kejsardömet ända sedan freden i Nystad 1721 efter stora ofreden. När de första tecknen på en nationalstat började göra sig gällande

Fyrbyggnader på P.korkia.

under 1800-talet genom Lönnrots, Runebergs, Snellmans och många andras arbete var de nya tankarna tämligen främmande för allmogen. Man identifierade sig inte med "nationen", utan snarare med regenten, i hoglänningarnas fall i högsta grad kejsarfamiljen i S:t Petersburg. Det

var viktigt att visa respekt för överheten: att ringa i kyrkklockorna på kejsarfamiljens högtidsdagar, att se till att deras porträtt fanns framsatt i folkskolan osv. Mot den här bakgrunder var man kanske inte på fastlandet helt säker vilken sida hoglänningarna sympatiserade med.

Pohjkork.

Skyddskåristerna lät sig inte avskräckas utan fortsatte till Hogland där de blev väl bemötta. Följande dag fortsatte färden till Port Kunda, vidare till Wesenberg (dagens Rakvere) och därifrån med tåg till Reval.

Framme i Reval skaffade sig Ketonen och hans kumpaner nödiga upplysningar hos det tyska militärkommandot om läget i Estland och om tyskarnas planer beträffande Hogland. Ketonen, som var en handlingens man i alla lägen, ordnade transport åt sig per flyg och en halv timme senare landade han i löjtnant Bibers flygmaskin i Borgå skärgård för att rapportera till skyddskårens ledning.

Redan samma kväll återvände han till Hogland tillsammans med skyddskåristen Arvi Tapiola och jägaren Pekkola. Utan missöden kom de fram till Kiiskinkylä därifrån Tapiola och Pekkola fortsatte till Port Kunda. Ketonen blev kvar på Hogland för att bilda sig en närmare uppfattning om hoglänningarnas sympatier och befästa de vitas ställning på ön.

Den 12:e mars avväpnade ett litet kommando under ledning av Ketonen den lilla ryska garnisonen på Pohjoisrivi på öns norra strand. Den ryska garnisonen på Lounatrivi på öns södra udde varnades per telefon av kollegerna i norr och lyckades fly innan skyddskåristerna anlände.

Den 15:e mars anlände till Hogland en grupp skyddskåristar från Reval som hade fått till uppgift att leta reda på tre tyska flygare som försvunnit på isen. För att stärka skyddskåristernas

Isbrytaren Tarmo.

ställning beslöt Ketonen tillsammans med gruppens ledare att försöka sig på en bluff. Knut von Troil, den mörklättaste av männen, fick spela rollen av infödd tysk officer ”som hade till uppgift att undersöka Hoglands lämplighet som flottstation och öns strategiska läge”. Expeditionen i sin helhet påstods ha som sin uppgift att förbereda tyskarnas inom några dagar väntade landstigning på ön. Vidare förkunnade Ketonen att tyskarna utsett honom till öns kommandant.

I vardera byn spikades upp en kungörelse undertecknad ”Ketonen, Suursaaren komendantti” med en uppmaning till befolkningen att följande dag klockan tolv avlämna sina vapen till telegrafstationen vid hot om dödsstraff för olaga vapeninnehav. Planen lyckades och vapnen överlämnades punktligt.

Med tanke på att det egentligen inte fanns några större sympatier för de röda på ön och att man grundat ordningsgarden redan föregående sommar, verkar

Ketonens åtgärder lindrigt sagt överdimensionerade. I vilket fall som helst var Hogland nu definitivt i de vitas händer och blev en etappplats för de nyländska skyddskåristerna på deras väg till Estland och vidare till Danzig. Inom loppet av två veckor passerade närmare 400 man.

Då det gick rykten om att det röda gardet förberedde en expedition till Hogland från Kotka, anhöll man om förstärkning av tyskarna i Reval. De första tyskarna under ledning av löjtnant Ollman anlände den 23:e mars och med isbrytaren Tarmo en vecka senare femtio tyskar och ett hundratal finländare. Tyskarna hämtade med sig 300 gevär, maskingevär, ammunition och proviant. Tarmo, som ingick i den ryska Östersjöflottan, befann sig i Helsingfors när frihetskriget bröt ut. På väg till Kronstadt kapades det av finska besättningsmedlemmar och kördes till Reval. Där förstärkte tyskarna Tarmos beväpning med en 45 mm:s luftvärnskanon och två 75 mm:s artilleripjäser.

Expeditionen som de röda skickat ut från Kotka fick höra att tyskarna hade anlänt till Hogland och fann för gott att avbryta anfallet.

Officiellt grundades en skyddskår på Hogland först efter frihetskrigets slut vid ett medborgarmöte på ungdomsföreningens hus den 20:e maj 1918, där folk från båda byarna deltog. Till den nya skyddskåren anslöt sig sammanlagt cirka sextio man, vilket inte är särskilt mycket med tanke på att det bodde närmare 1000 personer på ön. Till kårens uppgifter hörde bland annat att söka reda på förrymda rödgardister som sökte sig till utöarna i hopp om en fristad. Skyddskåren hade vidare till uppgift att bevaka egendom som betraktades som krigsbyte, såsom fyrarna, radioanläggningarna, telegrafan och telefonkablarna.

Några större strider förekom inte på östra Finska vikens utöar under våren 1918, så de materiella skadorna och manskapsförlusterna på Hogland var obefintliga. De viktigaste näringarna på ön, fisket och sjöfarten, kom

förstås att bli lidande. De bästa fiskevattnen blev på den ryska sidan och stängningen av gränsen satte stopp för handeln med och fraktfarten till S:t Petersburg. Fisket tynade bort och flotorna av fiskebåtar och segelfartyg krympte. Dessutom begränsades den traditionella handeln av en tullmur mellan Finland och Estland. Följderna lät inte vänta på sig: man blev tvungen att flytta till fastlandet och befolkningen på utöarna började minska.

Tyska trupper blev kvar på utöarna till långt in på hösten 1918. På Hogland fanns ett litet tyskt kommando och en bas för de tyska luftstridskrafternas pontonflygplan.

Fredsförhandlingarna mellan Sovjet-Ryssland och Finland inleddes den 12:e maj 1920 i Tartu. Den mest problematiska frågan var hur den östra gränsen skulle dras. Ryssarna var beredda att överlåta Petsamo, en plan som redan sanktionerats av Lenin, Trotsky och Stalin (det säger sig självt att man inte visste något om nickelfyndigheterna i det läget). Som kompensation krävde ryssarna att regi-

onalvattengränserna i östra Finska viken dras upp så att trafiken till S:t Petersburg tryggas på ett tillfredsställande sätt. En förutsättning var att utöarna Hogland, Lövskär, Seitskär och Tyterskär överläts till Sovjet-Ryssland. Den finska delegationen hade emellertid inte mandat att förhandla om överlåtelse eller byte av landområden. Efter utdragna förhandlingar avstod ryssarna från sina krav men förutsatte att utöarna neutraliseras militärt.

Fredsavtalet mellan Finland och den Ryska socialistiska rådsrepubliken undertecknades i Tartu den 14:e oktober 1920. I fredsavtalet definierades alla utöars territorialvattengränsar i detalj och märktes ut i kartbilagor till avtalet.

Enligt avtalets paragraf 14: ”Inleder Finland, omedelbart efter att detta fördrag trätt i kraft, åtgärder för militär neutralisering av Hogland baserad på en internationell garanti. När ryskt flyg angrep Hoglands två byar den 1:a december 1939 i massiva anfall fick demilitariseringen katastrofala följder.

Olle Andersson

Artikeln bygger på Olle Anderssons bok *Hogland - paradisön i historiens malström*, som kom ut på hösten 2022.

Den kan beställas från Adlibris och förlaget Litorales webbokhandlar. Den finns också på många bibliotek.

Källor:

Samlingsverket Finlands frihetskrig år 1918, utgiven av Kommittén för frihetskrigets historia (Söderström & Co Förlagsaktiebolag, 1924), främst band III

Torsten Helsingius bok, Pellingekåren, Holger Schildts förlag, 1918

Saara Peltolas bok Suursaari menneinä aikoina från 1960

Antero Uittos och Carl-Fredrik Geusts bok Taistelu Suomenlahden ulkosaarista (Docendo 2016)

Toivo Kettonens bok Adjutantintina ja komendantintina vapaussodassa, WSOY 1938

Frihetskriget Södra Traditionsförening r.f.

VÅRMÖTESKALLELSE

Frihetskrigets Södra Traditionsförening r.f:s vårmöte hålles den 11 mars 2024 klockan 17.00 på Glaspalatset, Mannerheimvägen 22-24, Helsingfors.

På mötet behandlas stadgeenliga ärenden.

Föredrag av

Doktorn i militärvetenskaper Ove Enqvist:

"Makilo-Obbnäs-Sigurdskåren-1918."

Kustartilleriets tillkomst och roll i Finland.

Bildvisning.

Styrelsen

HÄNDELSEKALENDER FÖR ÅR 2024

På föreningens hemsida <http://www.frihetskriget.fi> finns all aktuell information om kommande evenemang.

Verksamhetsplanen för 2024 upptar följande medlemsaktiviteter:

Den 6 februari kl 12.00

Uppvaktning vid minnesmärket över Lovisaslaget i Lovisa.

Den 10 februari kl 12.00

Elisabetsskvären i Helsingfors

Uppvaktning med kransnedläggning vid Sigurds-, Svidja- och Pellingekårens samt Gröna Bataljonens gemensamma minnesmärke över slaget vid Pellinge.

Efter uppvaktningen intas gemensam lunch.

Vårmöte

Den 11 mars kl 17.00 på restaurang Glaspalatsen, Mannerheimvägen 22-24, Helsingfors.

Den 3 april kl 12.00

Uppvaktning och kransnedläggning vid frihetsmonumentet i Hangö.

Den 7 april

Uppvaktning vid Frihetsmonumentet i Lovisa.

Den 12 april kl 12.00

Uppvaktning till minnet av Helsingfors befrielse i Gamla Kyrkans skvär tillsammans med Vapaussodan Helsingin Seudun Perinneyhdistys vid minnesmärket över Vita Gardets stupade och över tyska stupade soldater.

Den 19 april kl 12.00 i Sibbo och i Borgå kl 13.00

Uppvaktning först vid minnesmärket invid Sibbo gamla kyrka och sedan vid minnesmärket invid Domkyrkan i Borgå.

Mannerheimmiddagen

Mannerheimmiddagen ordnas i maj till minnet av den festmiddag Mannerheim ordnade dagen efter paraden i Helsingfors med anledning av Frihetskrigets slut. Festmiddagen ordnas för åttonde gången och är en årligt återkommande tradition för föreningens medlemmar. Plats och datum meddelas närmare på föreningens hemsida.

Den 16 maj kl 12.00

Uppvaktning till minnet av frihetskrigets slut i Gamla Kyrkans skvär tillsammans med Vapaussodan Helsingin Seudun Perinneyhdistys vid minnesmärket över Vita Gardets stupade och över tyska stupade soldater.

Frihetskrigets södra traditionsförening r.f:s sommarutfärd

En grupp bestående av 27 medlemmar i Frihetskrigets Södra Traditionsförening rf företog en sommarutfärd i österled den 17 och 18 augusti. Då man anlände till Lovisa började programmet med lunch på Loyal Ab där företagets VD Thomas Stendahl presenterade företaget och dess verksamhet varefter Henrik Sundbäck, styrelsemedlem i föreningen, på ett medryckande sätt berättade om friherre/överste Otto von Brandensteins avdelning som deltog i frihetskriget här i Östra Nyland. Mången i sällskapet kände inte närmare till händelserna i Östra Nyland. Brandenstein och hans bedrifter har sedermera ihågkommit i Lovisa bland annat genom att namnge en gata i centrum till hans minne, dvs Brandensteinsgatan. Efter besöket på Loyal Ab drog färden vidare så att man besökte minnesmärkena efter striderna 1918 i Hardom, Eskilom, Lappträsk, Abborrfors och Strömfors. I Hardom var det den aktiva mångsysslaren Merita Bengts som representerade bygemenskapen och hälsa de välkommen varefter Albin Bengts tal vid 50-årsminnet av minnesstenens avtäckning upplästes.

I Eskilom var det Liljendal Krigsveteranförenings ordförande Tom Liljestränd som berättade om striderna där.

Anders von Bell till vänster och Henrik Sundbäck till höger vid monumentet i Hardom.

Gruppen vid monumentet i Hardom.

I Lapträsk besökte man utöver minnesmärket samtidigt det synnerligen intressanta Veteranmuseet i Brofogdas som där presenterades av Lapträsk Krigsveteraners ordförande Kenneth Levin. I samband med museibesöket hade Kyrkoby-Norrby Marthaförening arrangerat med kaffeservering i Brofogdas. Från Lapträsk fortsatte färden sedan vidare österut. Vid minnesmärket över krigsslutet i Abborrfors höll docent Erkki Teräväinen ett anförande om minnesstenen. Det kan nämnas att man vid samtliga minnesmärken nedlade en krans för att hedra händelserna och minnas de stupade.

Övernattningen skedde därefter i Strömfors Bruks vackra huvudbyggnad och lerhuset Krogbacken. I samband med middagen presenterade Berndt-Gustaf Schauman, som tidigare själv arbetat på A.Ahlströms fabriker i Strömfors, på ett medryckande och informativt sätt Ström-

fors Bruks område, det gamla anrika företaget och dess mångskiftande historia i ord och bild.

Följande dag, på fredagen, fortsatte färden via minnesmärket på gamla kyrkogården till Abborrfors gård som haft en stor betydelse inte bara under frihetskriget utan även i övrigt för Pyttis med omnejd. Där berättade advokaten och kommunpolitikern Johan Bardy på ett intressant och levande sätt om gården, dess historia och öden. Gården ligger i Kymmenedalen nära Kymmene älv. Den nuvarande huvudbyggnaden är uppförd av generalmajoren Johan Henrik Clayhills på 1890-talet efter det att huvudbyggnaden från 1700-talet brann upp 1859

Från Abborrfors fortsatte den historiska odysseen ännu litet österut till Kymilinna fortifikationsverk som uppfördes på Katarina den II tid för att då mota Sverige. Henrik Sundbäck

berättade om Kymilinnas historia och dess betydelse. Efter besöket i Kymilinna återvände man till Lovisa och intog en smaklig lunch i det vackra och pietetsfullt renoverade Lovisa Kapellet.

Den sista kransen nedlades sedan vid monumentet vid Lovisa torg av föreningens ordförande Carl-Johan Hindsberg och stadsdirektör Jan D Oker-Blom varefter hemresan kunde inleddas. Ett stort tack går även till det lokala bussbolaget Tidstrand och dess sympatiska och hjälpsamme chaufför Jari.

Jag tror att medlemmarna i föreningen fick en god bild av vad östligaste Nyland och dess befolkning upplevt och fått utstå under bland annat Frihetskriget och vilka tankar och känslor de olika minnesmärkena runt om i bygden ännu väcker hos Ortsbefolkningen. Inte nog med detta. Lovisanejden har dessutom en

lång och spännande historia även genom sina många herrgårdar med deras släkter och ägarernas kopplingar till händelserna runt gårdarna och i bygden. Det finns många orsaker till att besöka Lovisanejden med dess rika historia, dess vackra natur och kyrkobyar, stämmingsfulla kyrkor och minnesrika gravgårdar.

Som avslutning kan jag inte annat skriva än "Varmt välkomna till Lovisanejden". Det är värt besöket.

Erkki Tuormaa

Gravmonument över stupade tyska soldater på gravgården i Strömfors. Vid monumentet Ulla-Rita Blomqvist och Karin Sundbäck

Frihetsstatyn i Lovisa. Vid statyn Jan Oker-Blom och Carl-Johan Hindsberg.

Gravmonumentet över mördade vita i Lappträsk. Vid monumentet Erkki Tuormaa och Svante Creutz.

Skyddskårsorganisationens (1917-1944) upphävande

Skyddskårerna föddes under de svåra tiderna 1917. Det var en spontan, dåligt organiserad folkrörelse, vilken kom att stå inför en nästan övermäktig uppgift. Den 16 januari 1918 gav Senatens ordförande Mannerheim uppdraget att återställa ordningen i landet och den 25.1. förklarades skyddskårerna för den lagliga regeringens trupper.

Inför Tammisunnuntai fanns i landet 40000 skyddskårister. Långt mindre än hälften hade ett gevär. De skyddskårer som under Frihetskriget höll fronterna fick aldrig en tillräcklig utbildning på grund av vakttjänsten och avväpnandet av lokala anfall. Utan vidareutbildning kunde skyddskårerna inte föra ett effektivt anfallskrig. Utan skyddskårerna skulle det likväl ha varit nästan omöjligt för den vita sidan att segra, trots att den gamla värnplikten togs i bruk den 18 februari.

Skyddskårernas verksamhet blev obestämmd efter kriget, då Finlands armé omordnades. I augusti 1918 ratificerades dock författningen: Skyddskårerna kunde användas till upprätthållande av den interna ordningen och som reserv för krigsmakten. Då Mannerheim blev riksförståndare beslöt han att skyddskårerna skulle användas för att förbättra landets säkerhet. Statsrådet ratificerade skyddskårernas ställning i februari 1919, och kårerna fick en egen överbefälhavare, överste G D von Essen (1919-1921). År 1921 valdes

Skyddskårister från Vassor. Oskar Örn, Alfred Örn, Evert Storbacka, Verner Rabb "Rabbas-Vääner", Arvid Strandberg och Johannes Rabb (Sandåsen).

Vasa Marinskyddskårs gossar med sin ledare Nils Borgar på orienteringsövning i Gerby.

Vasa Marinskyddskårs gossar med sin ledare sergeant Nils Borgar på orienteringsövning i Gerby. Identifierade i första raden är Olson, Mansikka, Lang och Sourander. I andra raden Sjöberg och Pietilä. I tredje Fogelberg, Hokkanen, Håkans, Smeds, tre gossar Nyman, Svahn och Åberg. (Aagot Souranders foto)

överstelöjtnant Lauri Malmberg till ordförande och han hade detta uppdrag ända till år 1944.

Då försvaret förnyades på 1930-talet fick skyddskåristerna en allt fastare uppgift som militära utbildare. Under Vinterkriget blev de en del av försvarsmakten, och därigenom kom också arbetarrörelsens medlemmar till Skyddskåren. Hösten 1940 fick skyddskåristerna också sköta militärdistriktens uppgifter. Verksamheten leddes av en huvudstab. Landet var nu indelat i 22 distrikt, vilka sammanföll med militärdistriktet.

Till medlem i Skyddskåren antogs varje medborgare som "hyste trohet mot fäderneslandet och dess lagliga samhällsordning." Utbildningen skedde i form av kurser, övningar och tävlingar. Befälsskolan i Tusby utbildade/fortbildade officerare och idrottsledare. Distrikten höll årligen kurser, läger och manövrar. Tävlingar hölls i skol-, fält-

och terrängskjutning samt taktiskjutning. Dessa var mycket populära och samlade årligen ca 100000 deltagare. Vintertid tävlade man i skidskytte och terrängskidning. Också de här tävlingarna hade stor anslutning. År 1930 tillkom militärkamp (hinderbana + skytte). Också löpning och femkamp var populära. Skyddskåreerna åtnjöt i viss mån självstyre. De hade t.ex. rätt att förvärva egendom och disponera över insamlade medel.

Statsanslaget uppgick år 1930 till 10 % av försvarsbudgeten. Skyddskåreerna hade också ett eget företag, Suojeluskuntien kauppa Oy/Handels Ab, Hfrs (Skoha) och en egen vapen- och ammunitionsfabrik Sako Oy. År 1940 hade Skyddskåren 126000 medlemmar, ca 50 % jordbrukare och fiskare, ca 20% arbetare, ca 30% företagare, tjänstemän eller studenter.

I slutet av 1920-talet ökade skyddskåreernas pojkverksam-

het. År 1928 publicerades ett riksomfattande program för pojkarbetet. Det centrala var fosterländsk fostran av pojkar, speciellt genom idrott och motion. Följande år fanns det redan 20000 aktiva skyddskårspojkar. Fortfarande var idrotten ytterst viktig: Skidning, terränglöpning, simning och gymnastik. Pojkarna spelade också fotboll och boboll. I alla idrottsgrenar ordnades tävlingar. De äldre fick lära sig att skjuta med miniatyrgevär. På 1930-talet hade man redan egna körer och orkestrar. Ibland ordnades gemensamma fester med skyddskåren, lottor och flicklotter.

År 1935 tillsatte gen ltn Malmberg en kommitté gällande skyddskårspojkarernas förberedande för landets försvar. Då Vinterkriget hade utbrutit deltog skyddskårspojkarerna i luftbevakningen och vakttjänsten. Då evakueringen från de avträdde områdena påbörjades, hjälpte pojkarna till. Detta gällde också

under Fortsättningskriget och därigenom kunde de lösgöra soldater från hemmatjänst.

Den 17.9.1941 blev skyddskårspojckarna en självständig organisation och deras namn ändrades till soldatgossar. Medlemsantalet var nu 34000. I slutet av augusti 1944 hade situationen utvecklats både militärt och politiskt i en för Finland negativ riktning att man ansåg sig tvungen att ingå ett vapenstillestånd med Sovjet. Stilleståndsavtalet trädde i kraft 19.9.1944. I vapenstilleståndsavtalets (det var iget avtal utan ett påbud) § 21 står att läsa:

Alla på finländskt område verkande hitler-(fascist-) sinnade politiska och militära organisationer och organisationer av militär natur, vilka bedrev anti-allierad och särskilt mot Sovjet fientlig propaganda, skola upplösas samt sådana organisationers existens för framtiden förbjudas.

Ännu år 1943 hade skyddskårsfolket i tron på framtiden firat sitt 20-årsjubileum. Våren 1944 då man firade grundandet av Skyddskårens generalstab höll Lauri Malmberg som var överbefälhavare för skyddskårsorganisationen och hemmatrupperna, ett tal i vilket han riktade blickarna på kommande fredsår och skyddskårernas kommande uppgifter. Men då J.K. Paasikivi samma år återvände från fredsförhandlingarna med oförrättat ärende, hade Malmberg skrivit ned sina tankar om vad man skulle göra med organisationens egendom och donationstillgångar så att de inte hamnade i orätta händer. Som det yttersta alternativet ansåg han var att flytta över egendomen och

tillgångarna till Finska Röda Korset, där fienden skulle ha svårt att lägga beslag på dem.

Malmbergs farhågor besannades drygt fem månader senare. Vapenstilleståndets 25 § beseglade skyddskårernas öde.

Som segrare hade Sovjetunionen alla rättigheter att definiera vilka finländska organisationer som ansågs fascistiska. På listan hamnade hundratals lokala förbund och föreningar inom olika områden. Beväpnade hemvärn-

Kaarlo Malmberg

HÖGNYARTERET 16. 11. 1944

ÖVERBEFÄLHAVARENS DAGORDER
No. 136

På framställning av Regeringen har Riksdagen upphävt lagen om Skyddskårsorganisationen av den 22. 12. 1927 med däri senare gjorda ändringar. Härigenom har Skyddskårsorganisationen upplösts, forna Skyddskårister!

Under gångna skickesediga tider skapades av medborgarna själva och utan främmande förebild, landets skyddskårer, som nu utfört ett kvartsekel långt, frivilligt arbete. Det ingångna vapenstilleståndet och den bakom det hägrande slutliga freden, fordra att alla våra krafter spännas till oförtrutet arbete på livets samtliga områden. Denna uppgift kräver hela vår uppmärksamhet och folkets alla armar. Under dessa förhållanden kommer hädanefter det militära utbildningsarbetet att koncentreras till och begränsas inom själva försvarsväsendet. Skyddskårerna föddes ur ädla fosterländska motiv, och detta faktum, såväl som årtionden av uppoffrande verksamhet, hade på krigets tröskelet lett därhän att detta även allmänt erkändes. Då skyddskårerna nu slutfört sin uppgift, hälsar jag Eder, forna skyddskårister ur olika släktled, från Kommandören till den yngsta mannen i ledet, samt tackar rörd i sinnet för Edert självuppoffrande intresse och trägna, framgångsrika arbete.

Må Eder åldrige hederschefes sista dagorder till de vapenbröder, vilka i krig som fred stått främst i nit och offervilja, sluta med den tanke, som varit Eder ledstjärna:

ALLT FÖR FADERNESLANDET!

Mannerheim

Mannerheim dagorder

strupper skulle ha omintetgjort Sovjets önskan att förminska Finlands armé till ett minimum. Skyddskårerna ansågs dessutom kunna hindra att Finlands statsordning ändrades i socialistisk anda.

Finlands politiska ledning hade således inga alternativ inför Sovjets påtryckningar fastän till och med från socialdemokratiskt håll – ordf. Eero A. Wuori – framställdes en önskan att bevara skyddskårsverksamheten i en ny form. Överbefälhavaren Mannerheim ansåg dock att det var skäl att upphäva organisationen. Den 30 oktober fick riks-

dagen regeringens förslag om att upphäva skyddskårsrörelsen. Riksdagen godkände lagen 3.11. och president Mannerheim ratificerade den omedelbart. Lagen trädde i kraft följande dag.

Skyddskårens stora egendom – det var fråga om såväl Generalstabens, distriktsstabernas som de lokala skyddskårens egendom – ledde till en utredning som räckte nästan ett årtionde. Talrika skyddskårer gjorde redan hösten 1944 donationer till olika håll, såsom idrotts- och lantmannaföreningar, till armén, Finska Röda Korset och kommunerna. Det var också

fråga om skyddskårshus, vilkas ägoförhållande till tomterna var komplicerat. Generalstabens egendom, ss befälsskolan i Tusby överflyttades till försvarsmaktens central för utveckling av utbildningen. År 1948 tillsattes en kommitté för att utreda efterbehandlingen av ärendet. I sitt betänkande framlade den år 1953 att det skulle bildas en stiftelse för den egendom som ännu var i boförvaltarnas besittning. Landets regering godkände kommitténs framläggande och Landsförsvarets understödsstiftelse inledde sin verksamhet år 1953. Dess grundkapital var 75 miljoner dåtida mark.

GP

Henrik Ekberg:

Gustaf Mannerheim Bolsjevismens svurne fiende

Västnyländska kultursamfundet r.f., skriftserie nr 29 640 s.

Gustaf Mannerheim var motståndare till bolsjevismen, redan under frihetskrigets dagar. Under 1920-talet hörde han till dem som förespråkade ett angrepp på S:t Petersburg och på så sätt kunna befria landet från det nya samhällsstyret. På 40-talet var Mannerheim överbefälhavare för de trupper som kämpade mot bolsjevikerna. Henrik Ekbergs bok följer Mannerheim genom hela hans liv: buspojke, gardesofficer, upptäcktsresande, rysk brigadchef i första världskriget, överbefälhavare i alla Finlands krig under 1900-talet, Marskalk av Finland och rikets president.

Samtidigt får vi följa den unga republikens utveckling under de första tre årtiondena, politiska växlingar, kriget och deras följder. Mannerheim beskrivs som den som många gånger höll Finlands öde i sin hand, men som inte var ofelbar. Boken innehåller en stor mängd fakta både om Mannerheim och om vårt land.

En bra presentbok.

GP

Julhändelserna i Sundom 1917

Tiden har den egenheten att den får minnen, både angenäma och sorgliga, att småningom suddas ut eller förblekna. Men en del händelser inpräntas outplånligt i minnet. De som var med senaste vinter och med livet som insats deltog i spelet om vårt lands frihet, har fått minnen, som de helt säkert inte ens med bästa vilja att glömma kunna få utplånade. För många som kom från äventyret med livet i behåll, blir livet självt en ständig påminnelse om vad som tilldrog sig vintern 1939-1940.

Även de som under tidigare skeden av vårt lands frihetskamp var med, bevarar från de tiderna många oförgätliga minnen. Och sensommaren, hösten och vintern 1917 och vårvintern 1918 hörde till de tider som gav minnen för livet. I det följande en erinran om julhändelserna i Sundom, berättade såsom under-tecknade upplevde dem och som nu lever i mitt minne.

Den oro och spänning som hela hösten 1917 hade legat i luften nådde sin kulmen i Vasatrakten i slutet av december, närmare bestämt under julhelgen. Den gången blev det inte mycket av julfrid i byarna i närheten av Vasa och särskilt i de trakter där ryska förläggningar fanns.

Redan tidigt på sensommaren hade den kände vasabon magister Väinö Granlund uppsökt under-tecknad med anmaning att försöka intressera folk för skydds-

kårsidén i kommunen. Jag hade inte tillfälle att göra mycket för saken, men lyckades i alla fall få några pålitliga män med, vilka sedan förde idén vidare. Bland de mest intresserade i Sundom var byggmästare Alfred Berts, numera vasabo, samt bröderna Johannes och Nestor Båtmästar (sedermera Ekebohm). Självt var jag folkskollärare borta i Rimalby och hade inte tillfälle att vidare före julferierna ägna mig åt skyddskårsarbetet i Sundom. Men arbetet där fick mycket god fart, sedan jägaren Oskar Peltokangas hade kommit hem och övertagit utbildningsarbetet både i Sundom och en del andra byar i Vasatrakten.

En dag berättades det, att ett litet mellanfall hade inträffat mellan skyddskårerna i Solf kyrkby och de där förlagda ryssarna. Ryktet spred sig och spänningen ökades. Flere kvällar i rad hade Sundom skyddskår med Peltokangas i spetsen samlats i ungdomslokalen och ett par kvällar hade till och med Malax skyddskår kallats till Sundom för att vara närmare Vasa, ifall något skulle inträffa där.

På julafton var Sundom skyddskår åter församlad, när det kom meddelande om att något hade hänt i Toby. Vad var det? Telefonförbindelsen till Sundom, vilken den tiden gick via Toby, hade plötsligt blivit avbruten och nu stod vi där utan att kunna få några upplysningar vare sig från Toby eller Vasa. Skulle vi rycka

ut till undsättning eller skulle vi stanna där vi var? Vi måste får visshet och besked'

"Vill någon fara till staben i Vasa?" frågade Peltokangas.

"Jag far, om någon vågar komma och skjutsa mig," svarade jag.

"Far du, så nog kommer jag och skjutsar," sade min gamle gode vän Johan Erik Hinders.

Sagt och gjort. Hinders gick hem, spände för sin hingst och var efter en stund tillbaka vid ungdomslokalen och så bar det av. Skulle vi på stadsfjärden eller i Vasa bli antastade av ryssar, så skulle jag vara mycket sjuk och Hinders skulle föra mig till doktor Boucht. Vi var övertygade att han genast skulle vara med på noterna, ifall något skulle inträffa. Men vi kom oantastade till staben och något senare kom det rapport att tobyintemezzot för den gången var överståndet, dock med ett mycket tragiskt slut, ty bonden Edvard Berg från Veikars hade blivit mördad av kosackerna. Vid 12-tiden på natten kunde vi återvända till Sundom med detta besked.

Följande kväll, det var på juldagen, samlades vi åter i ungdomslokalen. Egendomligt nog tycktes Peltokangas ha aningar om vad som förestod, ty när vi väl var framme, sade han till mig: "Jag misstänker, att det kommer att ske någonting i kväll. Jag tar 25 man med mig och går till Näset, du får stanna här med de övriga."

Det räckte inte en timme innan det kom bud: ”Strid på Näset. Kom genast!”

I språngmarsch bar det av den nära fyra kilometer långa vägen. För egen del hade jag aldrig dittills avverkat den sträckan till fots på så kort tid. Försiktigt försökte vi dock komma förbi den ryska förläggningens ”kasern” i Yttre Sundom, men sedan gick det med fart igen. Som den första i den långa raden hade jag inte tid att vidare kontrollera utan rusade upp på Näsbacken och mötte en ryss. ”Händerna upp!” Pojkstackarn – han kunde ha varit en 17-18 år – föll på knä och sade något på ryska, som jag inte förstod. Det var synd om honom, tyckte jag, men det vederfors honom inget annat än att för någon timme bli inburad i arrest i en närbelägen stuga. När vi sedan kom ned till Dahlströms, låg en karl på kanten av vägen upp till Anders Mitts’ gård. Han var klädd i läderrock, alldeles som Peltokangas och jag trodde ,att det var han. Jag lade örat till bröstet och lyssnade. Inte ett ljud. Kulan hade träffat prick. Men det var inte Peltokangas som låg där utan en ryss.

På Anders Mitts’ gård hade en annan stupat, den första i ordningen. Men allt detta skedde som svar på tal, ty ryssarna hade skjutit först, dock utan att träffa någon. Sedan vi åter samlats och posterat ut oss längs stranden till vänster, fälldes en tredje ryss på isen utanför bryggan, då han försökte ta sig över till Vasa.

Ytterligare en som hade gömt sig under en båt togs till fånga och fick dela arrest med den första fången.

Det var månljust men disigt, så man kunde inte se långt. En undersökning visade likväl, att en eller ett par via Svartö hade tagit sig fram till Vasa. När Peltokangas fick den rapporten, sade han:”Nu blir det säkert bråttom, vi får ryssar hit från stan.” Linjen längs stranden ordnades upp och sträckte sig ända bort till Eskolas villa. Det blåste från öster med snöslask. Dels av språngmarschen, dels av den våta snön på marken och den som kom ovanifrån hade vi blivit våta som dränkta katter. Vi började frysa alldeles ohyggligt. Jag sökte upp Peltokangas och sade honom min uppfattning att det här skulle gå på tok. Vi skulle rakt frysa ihjäl. Jag föreslog därför, att vi skulle tåga tillbaka upp till ungdomslokalen och inta position på backarna där.

Peltokangas fann mitt råd beaktansvärt och gav order om uppbrott. De två fångarna medtogs. Men när vi kom till ungdomslokalen, kom det telefonbud från Tölby, att nu var dragonerna från Laihela på väg till Sundom. Och från Vasa hade vi också att vänta ryssar. Det såg minsann inte vidare trevligt ut. Det sade också Peltokangas, när han kom till mig och frågade vilken åsikt jag hade. Jag svarade, att jag inte kunde finna någon annan lösning än att vi skulle upplösa kåren med detsamma, var och en skulle gömma gevär och patroner, gå hem och lägga sig och låtsa som ingenting hänt. Även detta förslag behagade Peltokangas. Vi hade ju ingen förbindelse med staben i Vasa och opererade därför helt på egen hand.

Vi försvann alltså som agnar för vinden, envar till sitt och Peltokangas via Stråkan och ytterom

Vasklot till Brändö och vidare till Jungsund. Jag tog hand om de två fångarna och följde dem ett gott stycke på vägen mot deras förläggning. Mitt eget hem var alldeles i närheten, men de kände mig inte, därför jag varit vid min skola under terminen. Jag lät dem därför tro, vad de tycktes vilja tro: att jag var tysk soldat. Så mycket kunde vi göra oss förstådda av varandra. De var så artiga, att de bjöd mig på ”tschajo” på kasernen, men självfallet tackade jag nej. Jag lät dem löpa och vände åter upp mot byn, men endast för att på en omväg komma till mitt hem. Det var också det klokaste jag gjort i mitt liv, för hade jag följt dem ett par hundra meter längre, så hade jag stött på den från Vasa utsända ryska hjälptruppen, vilket antagligen betytt fysiljering på stället.

Ryssarna gjorde senare på natten en lov upp till byn utan att möta något motstånd. Allt var fullkomligt lugnt, men i de gårdar i yttre byn, vilka låg närmast landsvägen, hade invånarna evakuerat till mera avlägset belägna gårdar. Man kunde ju inte veta vad den ryska soldatsken skulle taga sig till. På morgonsidan återvände dock alla till sina hem, men flere dagar efteråt var sundomborna alarmberedda. Ryssarnas besök i byn upprepades också ett par av de närmaste dagarna, men sedan de funnit sina fallna, upphörde deras besök i Sundom.

Annandag jul gjorde jag ett besök på staben i Vasa för att avlägga rapport. Sedan jag för general von Gerich redogjort för händelserna, klappade han mig på axeln och sade: ”Det var bra, så där skall det gå till.”

Men om huru det verkligen skulle gå till, hade vi sundombor egentligen ingen aning. Den enda, som i vårt lag förstod sig

på krig var Oskar Peltokangas och var han nu befann sig visste vi inte. Men vi visste, att han skulle komma tillbaka, när hans

närvaro påkallades. Vi inställde oss därför på att lugnt vänta på vad som komma skulle.

E.A. Mitts.

Peltokangas gevär

Oskar Peltokangas

“Detta gevär användes av Oskar Peltokangas då han exerceerade med Sundomskyddskåristerna på Näset, Väderskatan, i slutet av december 1917.

Han var mycket hetlevrad och då manskapet inte följde hans kommandon blev han så arg att han slog geväret i en sten så att kolven splittrades och pipan böjdes. Lennart Sundin (1907 – 1992) såg händelsen som 11-åring och han tog vara på geväret och det har under alla år förvarats i Sundins hemgård på Näsvägen i Sundom.

Sundins dotter Birgit, gift Nabb, har berättat historien hon hört av sin far.”

Rättelse:

I senaste nummer av Veteranen fanns på sidan 30 en uppgift om att Edvard Wik fanns på Kiitola gård då Jürgen von Essen sköts. Det var hans bror Johannes Björkman (Wik) som var med då skjutningen skedde.

Jägarmarschen

*Vårt hugg är hårt vårt hat är kallt
vår hämnd är hängångna släktens.
Ett värjhugg är lyckan, ett vågspel allt
och segern är morgonväktens.
Var redo när ropet kring bygderna går
vårt krigsrop av skalderna siat!
Att fylkas och strida, tills segern är vår
och Finland stort och befriat.*

*När hoppet ur folkets bröst försvann
vi jägare följde vår stjärna.
I natt och tvivel hon helig brann
och bjöd oss vår kungstanke värna.
Vi hämnas och strida för tider som gry
stolt prövande krigets lycka.
Vi dikta en saga som djärv och ny
skall hävdernas böcker smycka.*

*Vår fladdrande fana är hjärteblodsrod
som solen dess lejon glänser
Vi höja dig Finland ur natt och död
med trygga och vidgade gränser
När rymden flammar och elden slår
din bödel besegrad till jorden
Då bräcker din dag och fri du står
på din post i den fria Norden.*

Jägarna var inte endast ivriga läsare utan de skrev också dagböcker, brev, dikter. Några handskrivna tidningar utkom under tiden i Libau och man ordnade också skrivartävlingar. Den tredje och sista skrivartävlingen gav ett resultat, som man inte kunnat vänta, vilket fick bataljonens kommandör att föreslå en ny tävling i juli-augusti 1917. Uppgiften var nu att skriva orden till det som skulle bli Jägarbataljonens marsch. Juryn bestod av Oberzugführer Erik Heinrichs (ordf), Zugführer V.E. Tuompo, Hilfsgruppenführer Veikko Heikinheimo och jägare Frans Lehtonen.

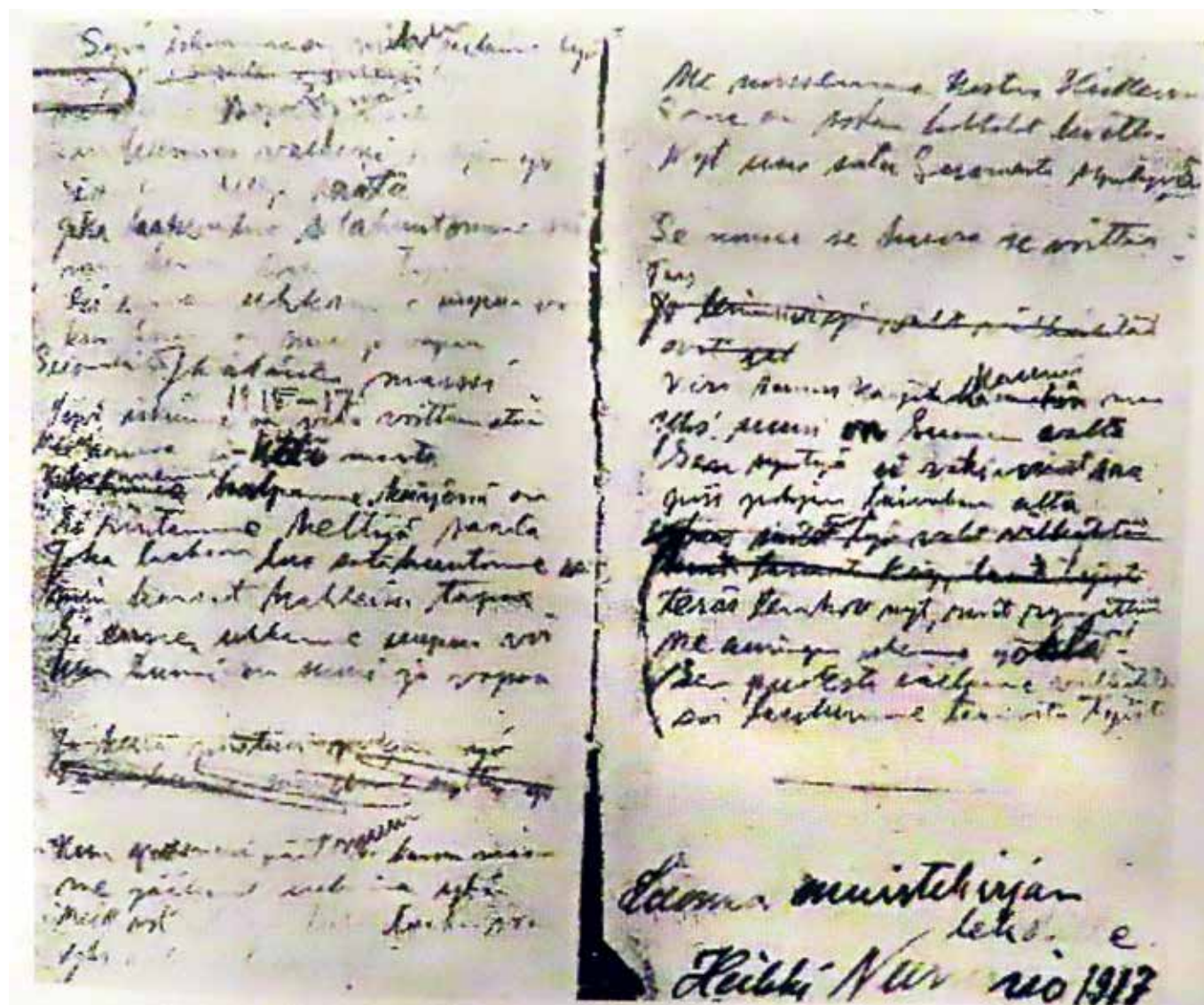

Heikki Nurmio

Man fick in tolv dikter, nio på finska, två på svenska och en tyska. I fråga om formen var dikterna

godkännbara, till och med bra, men endast nummer 4, 6 och 7 fyllde de krav som ställdes på en kommande jägarmarsch. Nummer 6 som klart höjde sig över alla andra, var skriven av Hilfsgruppenführer Heikki Nurmio. Han hade skrivit två dikter jämsides i sin anteckningsbok och gjort en del ändringar. Han sände sedan in två förslag till juryn och vann också andra pris.

Jägarmarschen uttrycker det finska folkets bitterhet, smärta och förtvivlan, men i den finner man också de tvåtusen jägarnas offervilja, hat och kampberedskap. Denna marsch kunde endast

Jägarmarschens första versioner i anteckningsboken.

skrivs av en man som själv gått igenom skärselden, att lämna hemlandet, exercisen i Lockstedt, striderna vid Misse, Aa och Riga.

Heikki Nurmio hörde till de äldre jägarna. Han var född 1887 i Pielavesi, son till en präst, filosofie magister från Helsingfors universitet. År 1915 var han lektor i finska språket och historia vid Raumo samlyceum och då han hörde om jägarrörelsen började han värva sina elever till Lockstedt. Nurmio ansåg det sedan som sin plikt att i januari 1916 följa efter de elever han hade värvat.

Nurmio kallade sin dikt ”Suomen Jääkärien Marssi – De Finländska Jägarnes Marsch”. Ett par kvällar gick åt till att tillsammans med juryn finlipa texten. Man beslöt att ge Jean Sibelius i uppgift att tonsätta dikten. Sedan man gjort flere kopior av texten påbörjade en av dem sin faro-

Jean Sibelius

fyllda färd till Sibelius: Libau – Stockholm – Umeå, olika personer skötte transporten. Från Umeå till Vasa reste texten under hård storm i en liten fiskebåt. I Vasa sydde studenten Helmi Arneberg texten in i sin underkjol och tog tåget till Helsingfors till docent Wilhelm Zilliacus. Denne, som var Sibelius läkare, lyckades övertala tonsätaren att skapa en marsch. Sibe-

lius lär senare ha sagt: Jag tror på en stor framtid för Finland och jag ser den. Jag är glad att jag fått uppleva den.

Sibelius tonsatte Nurmios dikt på ca tre dagar (oktober -17, Ainola, Järvenpää). Då kompositionen var klar, spelade Zilliacus hustru den på flygeln. Då ropade Sibelius: Nej! Jägarnas marsch får inte sluta på det där sättet, i moll. Jag ger den ett nytt optimistiskt slut.

Av marschen gjordes flere kopior, men kompositörens namn utelämnades. Därefter begav sig Jägarmarschen ut på en ny riskfylld resa, där flere personer var inblandade, bl.a. Jussi Sihvo förde marschen från Vasa till Umeå.

Noterna anlände till Libau i november. Dess första uppförande skedde i Jägarbataljonens Stabslokaliteter. Gruppenföhrer Väinö Heikki Brandt (Palojärvi)

Lappo blåsorkester framför Jägarmarschen 2010.

spelade den på pianot för en åhörarskara bestående av finska och tyska officerare. Kompositionen väckte blandade känslor. Bataljonskommendören Ausfeld kommenterade: Kein Parade-marsch. Gruppenführer Brandt svarade att ”verket inte var tänkt som en paradmarsch utan snarare so en symfonisk dikt”. Bland de finländska officerarna gjorde marschen ett överväldigande intryck.

19.1.1918 framfördes Jägarmarschen vid en konsert i Helsingfors universitet. Då sjöngs den av Akademiska sångföreningen och Ylioppilaskunnan Laulajat.

Den 25.1. var Sibelius klar med orkesterversionen, i maj utkom den för militärkorster. Jägarmarschen har fyllt alla de krav som ställts på den genom åren. Den har överlevt krig och politiska vändningar. Den var Jägarförbundets honörmarsch ända tills förbundet upphörde 1988. Fortfarande hör den till alla våra fosterländska fester.

”Soitetaan Jääkärimarssi”

Sibelius i husarrest

Läget förändrades snabbt. En vecka efter framförandet började inbördeskriget. Trakterna kring Träskända och Sibelius

hem Ainola kom att kontrolleras av de röda. Jean Sibelius beordrades i husarrest.

I sin dagbok skrev Sibelius den 2 februari 1918: *Mord på mord! Icke allenast de som deltaga i striderna utan öfverhufvudtaget alla bildade äro osäkra. Och pöbelväldet växer som en lavin. Därhän alltså. Min tur kommer nog snart då ju jag som Jägarmarschens autor är en persona ingrata.*

(<https://svenska.yle.fi/a/7-978543>)

GP

Jägaremarschen

Originalspråk	Finska
Kompositör	Jean Sibelius
Textförfattare	Heikki Nurmio
Publicerad	1917
Uruppförande	28 november 1917

Frihetskrigarnas gravmärke

en hedersbetygelse till
fosterlandets befriare

FINLANDS FOLK STÅR I EVIG TACKSAMHETSSKULD TILL DE MÄN OCH KVINNOR SOM 1918 STRED FÖR VÅR FRIHET OCH MED SIN KAMP BEFÄSTE FINLANDS SJÄLVSTÄNDIGHET. DET ÄR EN HEDERSSAK FÖR OSS SOM HAFT FÖRMÅNEN ATT VÄXA UPP I ETT FRITT FOSTERLAND ATT FÖRSE DERAS GRAVVÅRDAR MED FRIHETSKRIGARNAS GRAVMÄRKE.

Gravstensmärket säljs av Frihetskrigets Traditionsförbund, Koulukatu 16 A, 33200 Tammerfors, tel (03) 223 0845.

I Österbotten förmedlas beställningarna av de lokala veteranföreningarna, vilka även ombesörjer fastsättningen av märkena på gravstenarna.

Pris 25 euro + leveranskostnader

*Veteranens läsare tillönskas
en varm och vacker vår!*

Pitkäkatu 28-30 Stora Långgatan, Tammipiha - Ekgården
Puh./ Tel 050 596 4772
Auki - Öppet: 10-18, 10-14
info@vaasanelainkeskus.fi
www.vaasanelainkeskus.fi